МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Педагогічний факультет
Кафедра дошкільної освіти

З Б І Р Н И К

НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за матеріалами
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
*з нагоди відзначення **190 річниці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова***

«ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ВІД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ОСВІТИ ДОРОСЛИХ (ВІТЧИЗНЯНИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ)»

20 березня 2024 року

Київ 2024

УДК 37.044-022.332:004]:005.745
І-66

Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження): Збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 20 березня 2024 року, м. Київ, Україна) / за заг. ред. Т. О. Олефіренка, Г. Г. Цвєткової, Л. В. Барановської. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024. 632 с.

У збірнику вміщено наукові праці та матеріали, покладені в основу доповідей, повідомлень, аналітичних оглядів вчених, представників наукових шкіл України і зарубіжжя, здобувачів вищої освіти та наукових ступенів, педагогів-практиків та усіх інших зацікавлених у проблематиці, висвітленій під час роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження)» 20 березня 2024 року, присвяченій **190 річниці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.**

Матеріали Збірника можуть бути корисними науково-педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти та наукових ступенів, які здійснюють дослідження в межах відповідних напрямів, педагогам-практикам закладів освіти та усім, хто цікавиться вітчизняним і світовим досвідом та інноваційними освітніми технологіями в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих.

Редакційна колегія:

Олефіренко Тарас Олексійович, кандидат педагогічних наук, професор, декан Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Цвєткова Ганна Георгіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (голова)

Барановська Лілія Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шулигіна Раїса Андріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Кузьменко Ірина Анатоліївна, асистент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шелепко Галина Володимирівна, асистент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Матеріали подані в авторській редакції.

Автори статей несуть відповідальність за науковий та літературний зміст, достовірність викладених фактів, цитат, посилань на використані джерела та дотримання принципів академічної доброчесності. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії

© УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024
©Кафедра дошкільної освіти, 2024
© Автори статей, 2024

планування та організації інклюзивного освітнього середовища, створення спільних правил групи; використання рутинних дій для розвитку самостійності дітей; тощо [3, с. 15–26].

Отже, інклюзивне освітнє середовище у закладі дошкільної освіти – це комплекс умов, способів та засобів навчання, виховання та розвитку дошкільників відповідно до їх потреб та можливостей. Специфіка організації інклюзивного освітнього середовища у ЗДО передбачає дотримання деяких аспектів: врахування індивідуальних та вікових можливостей дітей, дотримання принципів універсального дизайну та розумного пристосування, активної взаємодії команди закладу освіти з батьками дошкільників, відповідності визначеним критеріям інклюзивного освітнього середовища у ЗДО.

Список використаних джерел:

1. Макаренко С. Організація інклюзивного освітнього середовища у ЗДО як умова реалізації інклюзивної освіти дошкільників. *Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватика, досягнення, перспективний досвід :* зб. матеріалів І Всеукр. Інтернет-конф. викладачів, студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Маріуполь, 27 листоп. 2020 р. Маріуполь : МДУ, 2020. С. 215–219.

2. Про освіту: Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 08.03.2024).

3. Середовище, що належить дітям: порадник для педагогів закладів дошкільної освіти / упорядн.: Н. Софій, Ю. Найда. Київ, 2019. 66 с. URL:https://www.unicef.org/ukraine/media/4726/file (дата звернення: 04.03.2024).

УДК 376-056.31-053.41:159.955]:74(043.3)

Войтюк Ірина Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

Чучко Раїса Лук'янівна,
здобувач першого (бакалаврського) ступеня
вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

КОРЕКЦІЯ МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШІКЛЬНОГО ВІКУ: РЕЗУЛЬТАТИ КОНТРОЛЬНОГО ЕТАПУ ЕКСПЕРИМЕНТУ

Анотація *представлено результати дослідження контрольного етапу експерименту з корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальним порушенням, розкрито динаміку операційно-діяльнісного та мотиваційно-пізнавального критеріїв. Для визначення статистично значущих змін у розподілі показників-критеріїв інтелектуального розвитку до та після формувального експерименту в контрольній та експериментальній групах застосовано коефіцієнт кутового перетворення Фішера (φ*-критерій). Доведено, що цей інструмент є параметричним статистичним методом, може застосовуватися до емпіричних даних, виражених у номінативній шкалі (щодо відсоткових розподілів ознаки), на одній і тій самій вибірці в різних умовах (випадок зв'язних вибірок), тобто повністю відповідає вимогам дослідження.*

Ключові слова: *корекція мислення дітей старшого дошкільного віку, операційно-діяльнісний та мотиваційно-пізнавальний критерій, діти старшого дошкільного віку з інтелектуальним порушенням.*

Abstract.*The abstract presents the results of the research of the control stage of the experiment on the older preschool children's correction of the thinking with intellectual disabilities, the dynamics of operational-activity and motivational-cognitive criteria are revealed. To determine statistically significant changes in the distribution of indicators-criteria of intellectual development before and after the formative experiment in the control and experimental groups, the Fisher angular transformation coefficient (F*-criterion) was used. It has been proven that this tool is a parametric statistical method, can be applied to empirical data expressed in a nominative scale (regarding percentage distributions of the characteristic), on the same sample in different conditions (the case of connected samples), that is, it fully meets the requirements of the study.*

Key words: *older preschool children's correction of thinking, operational-activity and motivational-cognitive criteria, older preschool children with intellectual disabilities.*

На сьогоднішній момент перед української інклюзивною освітою та практикою стоїть завдання успішної інтеграції та адаптації дітей з особливими освітніми потребами у соціальне середовище. Особливо гостро ця проблема торкається дітей дошкільного віку. Бо саме цей період розвитку людської особистості є визначальними, впливовим та сенситивним для подальшого зростання та розквіту. Корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями психолого-педагогічний супровід таких дітей є вельми актуальної проблемою спеціальної педагогіки. Вирішення нагальних

питань успішної соціалізації дошкільників з інтелектуальними порушеннями виводить на перший план потребу підтримки таких дітей.

Питанням формування особистості у дошкільному дитинстві займалися Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, Л. Божович, Н. Гавриш. Позитивний коригуючий вплив образотворчого мистецтва на пізнавальну діяльність дітей з інтелектуальною недостатністю розкривають у своїх працях С. Березка Т. Головіна, І. Дмитрієва, Г. Дульнєв, К. Щербаковата ін..

Проаналізуємо результати дослідження з корекції мислення дітей старшого дошкільного віку. Виходячи з теоретико-методичної концепції розвитку мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями, результатів діагностики актуального стану їх мислення на констатувальному етапі дослідження засвідчено низький рівень його сформованості та уточнено на цій підставі критерії для оцінки рівня розвитку мислення цієї категорії дітей. Для цього проведемо аналіз результатів підсумкового етапу формувального експерименту, що дозволить здійснити узагальнення й відповідну інтерпретацію отриманих результатів наприкінці дослідження.

З метою підвищення рівня мислення дітей старшого дошкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку нами було розроблено та впроваджено програмно-методичний комплекс корекційно-виховної роботи з розвитку мислення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

При впровадженні цього програмно-методичного комплексу корекційно-виховної роботи з розвитку мислення діти експериментальної групи, а також їхні батьки та педагоги активно отримували психолого-педагогічну допомогу, основним засобом корекційної роботи були нетрадиційні техніки зображувальної діяльності, а в контрольній групі виховний процес здійснювався за планом без стороннього втручання.

З метою апробації та визначення ефективності розробленого програмно-методичного комплексу корекційно-виховної роботи з розвитку мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями нами було проведено контрольну діагностику експериментальної та контрольної групи, здійснено аналіз динаміки рівня сформованості мислення старших дошкільників до й після впровадження програмно-методичного комплексу.

Порівняємо та проаналізуємо результати, отримані за діагностикою операційно-діяльнісного та мотиваційно-пізнавального критеріїв мислення на констатувальному та контрольному етапах дослідження. Для визначення статистично значущих змін у розподілі показників-критеріїв інтелектуального розвитку до та після формувального експерименту в контрольній та експериментальній групах застосовано коефіцієнт кутового перетворення Фішера (φ*-критерій). Цей інструмент є параметричним статистичним методом, може застосовуватися до емпіричних даних, виражених у номінативній шкалі (щодо відсоткових розподілів ознаки), на одній і тій самій вибірці в різних умовах (випадок зв’язних вибірок), тобто повністю відповідає вимогам дослідження.

Розрахунок критерію здійснювався за допомогою програмного комп'ютерного пакета математично-статистичної обробки емпіричних даних IBM SPSS Statistics на двох рівнях значущості: $p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$.

Одним з критеріїв, за допомогою яких ми вважали можливим оцінити рівень мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями був операційно-діяльнісний.

Операційно-діяльнісний критерій – віддзеркалює основні розумові операції: аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, абстрагування, узагальнення, відображає здатність до переносу дій в нові умови при вирішенні наочно-дійових задач; характеризує рівень та особливості сформованості наочно-дієвого та наочно-образного мислення.

Мотиваційно-пізнавальний критерій – його показники відбивають мотивацію до інтелектуальної діяльності, пізнавальний інтерес до навколишнього світу, цілеспрямованість при виконанні завдань, відображають динаміку втомлюваності, рівень комунікабельності

Суттєві якісні та кількісні зміни відбулись за результатами діагностики рівня сформованості операційно-діяльнісного критерію розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку в експериментальній групі.

Кількісні показники динаміки рівня сформованості операційно-діяльнісного критерію дітей з інтелектуальними порушеннями в експериментальній та контрольній групах за результатами експертної оцінки наведено у Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка розвитку сформованості операційно-діяльнісного критерію розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями (ЕГ і КГ) на контрольному етапі дослідження

Рівень розвитку	**ІПР ЕГ n=53**			**ІПР КГ n=54**			**І ПР ЕГ n =53**	**І ПР КГ n =54**	
	до	**після**		**до**	**після**		**після**	**після**	
Достатній									
Серед. рівень	1 ,9% (n=1)	3 2,07% (n=17)	**,77 ****	3 ,71% (n=2)	5 ,6% (n=3)	,47	3 2,07% (n =17)	5, 6% (n =3)	**,75 ****
Низьк. рівень	9 8,1% (n=52)	6 7,92% (n=36)	**.82 ****	9 6,29% (n=52)	9 4,4% (n=51)	,47	6 7,92% (n =36)	94 ,4% (n =51)	**,76 ****
Нульовий									

Примітка: *** $p \leq 0,001$

Достатній рівень сформованості операційно-діяльнісного критерію розвитку мислення в дітей як експериментальної, так і контрольної групи залишились сталими. Це пояснюється складністю та довготривалістю формування навичок аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення; здатності швидко та оперативно співвідносити частини та цілого; труднощами формування здатності до перцептивного моделювання та переносу дій у нові більш складні умови.

Результати контрольного діагностування дітей з експериментальної групи засвідчили збільшення показників середнього рівня сформованості операційно-діяльнісного критерію розвитку мислення – з 3,71% до 5,6%. Після впровадження програмно-методичного комплексу розвитку мислення для дітей старшого дошкільного віку засобами нетрадиційної зображувальної діяльності діти демонстрували вміння здійснювати операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення; здатність складати малюнки, використовуючи метод спроб та діючи в наочно-образному плані; адекватно виконувати поставлене завдання, показувати навички змістовного узагальнювання предметів за функціональними ознаками. За спостереженнями експертів діти з експериментальної групи почали краще виконувати поставлене завдання, частіше реагувати на зауваження дорослого, корегуючи власну поведінку.

Низький рівень сформованості операційно-діяльнісного критерію розвитку мислення в експериментальній групі зменшився з 98,1% до 67,92%, а в контрольній – з 96,29% до 94,4%. Зменшилась кількість порушень поведінки, конфліктів з однолітками та дорослими, сформувались нові елементарні уявлення про адекватне обґрунтування поєднання предметів в одну групу. Значущі зміни за φ*-критерієм Фішера були виявлені на рівні $p \leq 0{,}001$ стосовно дітей експериментальної групи з низьким рівнем сформованості операційно-діяльнісного критерію розвитку мислення ($\varphi = 4{,}82$).

На основі спостереження за виконанням нетрадиційних технік зображувальної діяльності було виявлено розподіл показників виконання нетрадиційних технік зображувальної діяльності у дітей інтелектуальними порушеннями, що представлений в Таблиці 1.1.

У результаті проведеного дослідження було виявлено, що нетрадиційні техніки малювання дійсно роблять позитивний вплив на розвиток інтелекту дитини старшого дошкільного віку, сприяють розвитку моторики, формуванню таких психічних функцій, як уява, пам'ять, зорове сприйняття та мислення.

Таблиця 1.1.

Розподіл показників виконання нетрадиційних технік зображувальної діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями (ІПР КГ та ІПР ЕГ) на контрольному етапі дослідження

Рівень розвитку	ІПР ЕГ n=53			ІПР КГ n=54			ІПР ЕГ n=53	ІПР КГ n=54	
	до	після		до	після		після	після	
Достатній	-	-		-	-		-	-	
Серед. рівень	37,7 %(n=20)	68,0% (n=36)	**,18 ****	31,5 % (n=17)	38,8% (n=21)	,79	68,0% (n=36)	38,8% (n=21)	**,07 ****
Низьк. рівень	62,3 % (n=33)	32,0% (n=17)	**,17 ****	68,5 % (n=37)	61,2% (n=33)	,79	32,0% (n=17)	61,2% (n=33)	**,06 ****

Примітка: *** – p≤0,001

Динаміка розвитку формування операційно-діяльнісного критерія мислення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку (ЕГ і КГ) на контрольному етапі дослідження наочно представлена у діаграмі, що подається нижче (див. рис. 3.3). Зазначимо, що у цій діаграмі, як і в наступних діаграмах ми показуємо динаміку змін лише середніх показників, тому що їх збільшення автоматично призводить до зменшення низьких показників. Показники високого (або достатнього) та нульового рівнів в вибірках дітей з інтелектуальними порушеннями діяльності зовсім не спостерігалися.

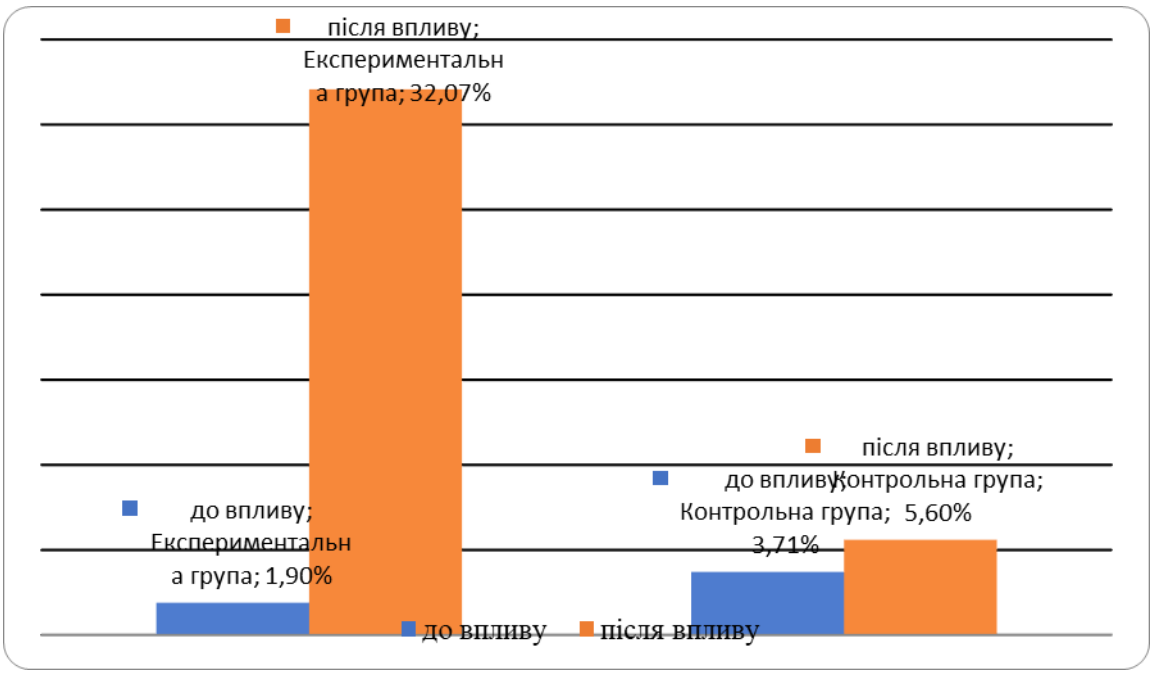

Рис. 1.1 Представленість показників середнього рівня операційно-діяльнісного критерію мислення у дітей експериментальної та контрольної груп з інтелектуальними порушеннями на констатувальному (до впливу) та контрольному (після впливу) етапах дослідження

За результатами повторної діагностики сформованості мотиваційно-пізнавального критерію розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку кількість дітей, які мають достатній рівень розвитку цього критерію, не збільшилась у жодній з груп. Кількість дошкільників, що мають середній рівень сформованості мотиваційно-пізнавального критерію, збільшилась в експериментальній групі з 28,3%до 47,17%, а в контрольній – лише з 25,93 % до 27,78%. Діти експериментальної групи, які на констатувальному етапі не змогли виконати завдання, під час контрольного дослідження впоралися із завданнями тестів за допомогою дорослого (хоча й зробили значну кількість помилок). Порівняння показників експериментальної групи з розподілами показників контрольної групи за даним критерієм інтелектуального розвитку відмінності досягли рівня статистичної значущості ($p \leq 0,05$) (див. Табл. 1.2.).

Таблиця 1.2.

Динаміка розвитку сформованості мотиваційно-пізнавального критерію розвитку мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями (ЕГ і КГ) на контрольному етапі дослідження

Рівень розвитку	ІПРЕГ n=53		І	ІПРКГ n=54			І ПР ЕГ n =53	І ПРКГ n =54	І
	до	після		до	після		після	після	
Достатній	-	-		-	-		-	-	
Серед. рівень	2 8,30% (n=15)	4 7,17% (n=25)	2 **,02***	2 5,93% (n=14)	2 7,78% (n=15)	,22	4 7,17% (n=25)	2 7,78% (n=15)	2 **,09***
Низьк. рівень	7 1,70% (n=38)	5 2,83% n =28	2 **,02***	7 4,07% (n=40)	7 2,22% (n=39)	,21	5 2,83% n =28	7 2,22% (n=39)	2 **,09***
Нульовий	-	-		-	-		-	-	

Примітка: * – p≤0,05

З таблиці видно, що значущі зміни (p≤0,05) відбулися в експериментальній групі, які мають середній та низький рівень розвитку самоконтролю. Результати контрольного експерименту засвідчили збільшення кількості дітей, які під час обстеження демонстрували середній рівень комунікабельності, захоплення змістом завдань у ситуації успіху, розуміння інструкції. Разом з тим, у дітей відмічалися ознаки втоми та зниження продуктивності під час виконання тестів(темп сповільнювався, збільшувалася кількість помилок та відволікань); під час виконання завдання за зоровим зразком та завдання «кулак-долоня-ребро» більшість дітей робила по 1-2 помилки. Підкреслимо, що вагомою залишилась потреба у контролі дорослого, залежність результатів від його оцінок та допомоги.

Зміни у поведінці досліджуваних можна було спостерігати й під час перебігу контрольного етапу дослідження. Діти ЕГ не лише почали робити менше помилок, але й менше користувались підказками дорослого; вони проговорювали вголос дію, яку потрібно було виконати, потребували меншої кількості повторень інструкції перед початком роботи, ніж у контрольній групі.

У контрольній групі теж спостерігалося зменшення кількості дітей з низькими показниками критерію (з 74,07% до 72, 22%) та збільшення кількості дітей з середніми показниками (з 25,93% до 27,78%), проте зміни не відповідали статистичній значущості.

Одержані результати наочно представлені у діаграмі, що подається нижче.

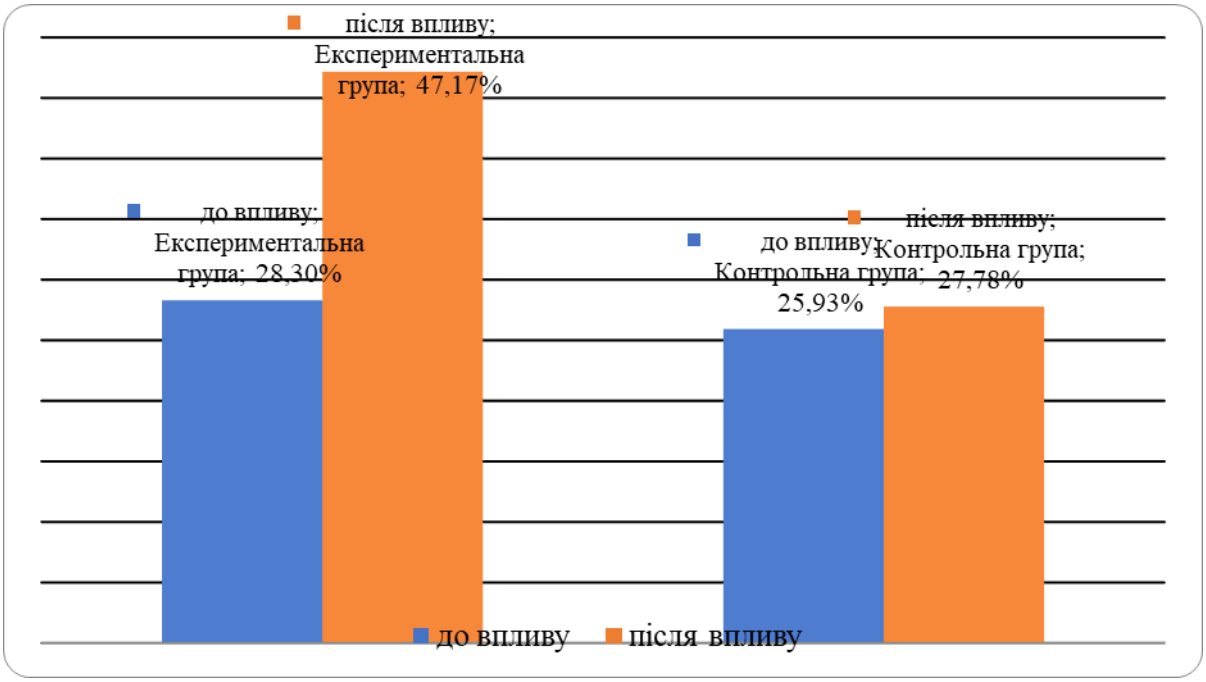

Рис. 1.2. Представленість показників середнього рівня мотиваційно-пізнавального критерію мислення у дітей експериментальної та контрольної груп з інтелектуальними порушеннями на констатувальному (до впливу) та контрольному (після впливу) етапах дослідження.

Отже, апробація розробленого програмно-методичного комплексу корекційно-виховної роботи з розвитку мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями засвідчила його доцільність та ефективність. Суттєві відмінності відзначалися між представленістю показників середнього рівня (й відповідно низького рівня) в контрольній та експериментальній групах за всіма критеріями мислення старшого дошкільника. За *операційно-діяльнісним компонентом мислення* в експериментальній та контрольній групах відмінності у представленості середніх показників за критерієм ∏-Фішера дорівнювали ∏=2,56, що відповідало рівню статистичної значущості p≤0,01; за *мотиваційно-пізнавальним компонентом* відмінності дорівнювали ∏=2,09, що відповідало рівню статистичної значущості p≤0,05.

Список використаних джерел:

1. Березка С. В. Особливості застосування арт-терапії у роботі з дошкільниками з порушеннями інтелекту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».* Херсон, 2018. № 1. С. 208214.

2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ ; Чернівці : «Букрек», 2018. 296 с.

3. Гавриш Н. В. Розвиток зв’язного мовлення дошкільнят : [навч.-метод. посіб.]. Київ : Видавничий дім «Шкільний світ», 2006. 120 с.